

УДК 338.1

ОЦІНЮВАННЯ АДАПТАЦІЇ ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

ВИШНЕВСЬКА Катерина Володимирівна,

*аспірант кафедри фінансів суб'єктів господарювання та інноваційного розвитку
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
e-mail: ek1111@ukr.net*

Анотація. *Запропоновано логіку ретроспективного оцінювання адаптації підприємства на основі результатного і ресурсного підходів. Аргументовано, що сукупність результатів різної природи доцільно аналізувати на основі економічного стану, а ресурсів та здатностей щодо їх використання — на основі потенціалу підприємства.*

Сформовано сукупність показників оцінювання адаптації з урахуванням специфіки діяльності гірничо-металургійних підприємств. Імплементовано пропонуванний підхід до практики діяльності вітчизняних гірничо-металургійних підприємств з аргументацією відповідних висновків.

Ключові слова: *адаптація, результати, ресурси, економічний стан, потенціал, гірничо-металургійні підприємства, виробництво, збут, логістика.*

Постановка проблеми. У науковій економічній літературі представлено значну кількість авторських методик щодо оцінювання різних аспектів адаптації підприємства, а змістовні ідеї в цьому тематичному напрямі, здебільшого, дослідники описують у категоріях адаптивності та ефективності адаптації. З метою визначення аналітичних трендів у теорії оцінки адаптації актуальним стає завдання конструктивного аналізу та розвитку відповідних методичних підходів з урахуванням специфіки підприємств різних видів економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичні підходи до оцінювання адаптації підприємств представлені в наукових працях В. М. Ячменьової [1], О. С. Оленевої [2], С. М. Казанцевої [3], В. І. Отенка [4], Ю. Л. Степанової [5], О. Л. Герасимової [6], Т. В. Олійник [7], І. В. Кононової [8].

За результатами критичного аналізу наявних методичних підходів до оцінки адаптації було зроблено висновок, що за своєю змістовною по-

Аннотація. *Предложена логика ретроспективного оценивания адаптации предприятия на основе исходного и ресурсного подходов. Аргументировано, что совокупность результатов различной природы целесообразно анализировать на основе экономического состояния, а ресурсов и способностей по их использованию — на основе потенциала предприятия. Сформирована совокупность показателей оценки адаптации с учетом специфики деятельности горно-металлургических предприятий. Имплементирован предлагаемый подход к практике деятельности отечественных горно-металлургических предприятий с аргументацией соответствующих выводов.*

Ключевые слова: *адаптация, результаты, ресурсы, экономическое положение, потенциал, горно-металлургические предприятия, производство, сбыт, логистика.*

становкою переважна більшість фокусується на необхідності аналізу реактивних і проактивних адаптивних реагувань на зміни в зовнішньому середовищі. При цьому інструментальна складова методик сформована таким чином, що оцінюються лише наслідки попередніх адаптивних реакцій, що не може виступати характеристикою наявного потенціалу адаптації щодо реагування на майбутні ринкові запити і виклики. Це зумовлює як удосконалення та розширення змістовних меж оцінювання адаптації, так і перегляду аналітичного інструментарію, який дозволяє реалізувати аналітичні новації.

Метою статті є ретроспективне оцінювання адаптації гірничо-металургійних підприємств України на основі результатного і ресурсного підходів.

Виклад основного матеріалу. Ретроспективне оцінювання адаптації підприємств презентує наслідки попередніх адаптивних реакцій і попередніх управлінських рішень, а ефективність адаптації в такому контексті визначається

рівнем відповідності/невідповідності фактичних економічних результатів очікуванім. Системність і комплексність такої оцінки забезпечується узагальненням множини результатів різної природи.

Ґрунтуючись на результатах наукових досліджень, у яких доведена доцільність формалізації синтезу різних результатів на основі показника економічного стану, оцінювання сукупного результату підприємства, як наслідку його попередніх адаптивних реакцій, запропоновано здійснювати саме за такою логікою. При цьому оцінювання адаптивності, як здатності до забезпечення відповідності фактичних економічних результатів очікуванім, доцільно здійснювати на основі аналізу ресурсів та здатностей щодо їх використання, тобто потенціалу підприємства. Такий підхід забезпечує не лише оцінювання ефективності попередніх адаптивних реакцій, а й дозволяє сформувати інформаційний базис щодо оцінювання відповідності наявного потенціалу підприємства майбутнім параметрам середовища його діяльності. Це створює передумови для своєчасного аналізу й усунення екстраординарних стратегічних розривів задля досягнення бажаних економічних результатів.

Економічний стан запропоновано оцінювати за традиційними аналітичними проєкціями, які відображають результати виробничого, збутового, логістичного і фінансового аспектів діяльності підприємства; а потенціал — у розрізі його основних складових: мінерально-сировинний, технічний, технологічний, інтелектуальний. Важливого значення при цьому набуває формування сукупності показників, які б ураховували специфіку діяльності гірничо-металургійних підприємств і забезпечували об'єктивність результатів оцінювання. З огляду на це при обґрунтуванні сукупності показників було враховано таке:

- по-перше, ці показники повинні ґрунтуватися на наявній і достовірній інформації, тобто бути позбавленими чинника інформаційної обмеженості;

- по-друге, спектр цих показників повинен мінімізувати суб'єктивність в обґрунтуванні їхніх коректних оптимальних значень. Так, наприклад, у післякризовий період (2009—2010 рр.) рентабельність продукції гірничо-збагачуваль-

них комбінатів (ГЗК) сягала 300 %, у подальший період девіації цього показника за різними комбінатами становили 1—60 %. Такі коливання унеможливають об'єктивний вибір еталонних значень багатьох показників (рентабельність, продуктивність тощо) і порівнюваність результатів оцінювання навіть між підприємствами одного виду економічної діяльності;

- по-третє, варто враховувати, що оптимальні значення деяких показників не є статичними, динамічність їхніх змін забезпечується різними чинниками, зокрема: підвищенням інноваційного рівня технологій, що продукує нові нормативи енергомісткості, матеріаломісткості; зростанням споживчих вимог до якості продукції та ін.;

- по-четверте, сукупність показників повинна синтетично поєднувати показники, які індивідуальні виду економічної діяльності, та специфічні показники, які враховують особливості діяльності гірничо-збагачувальних і металургійних підприємств.

Для визначення інтегрованого показника економічного стану і потенціалу підприємства запропоновано використовувати традиційний інструментарій інтеграції показників за основними етапами: формування вихідної бази фактичних значень за певний період; стандартизація показників відповідно до очікуваних (нормативних) значень з урахуванням характеру показників (стимулятори, дестимулятори); визначення інтегрованих значень за аналітичними проєкціями економічного стану і за складовими потенціалу; визначення інтегрованих значень економічного стану та потенціалу підприємства. Значення вагомості показників економічного стану і потенціалу гірничо-металургійних підприємств систематизовано в *табл. 1 і 2*.

Роль і значення гірничо-металургійних підприємств у економічному зростанні України актуалізовані на сьогодні в широкому спектрі наукових публікацій. Доцільно зазначити, що на сьогодні їхня діяльність відбувається в умовах, які характеризується крайнім ступенем невизначеності, що супроводжується непередбачуваними коливаннями цін на продукцію, зростанням і падінням світового попиту, його географічною та продуктовою нерівномірністю.

Таблиця 1

**Значення пріоритетності показників економічного стану
гірничо-металургійних підприємств за рівнем їхньої вагомості**

Аналітична проекція		Показник	Коефіцієнт вагомості	
			показника	аналітичної проекції
Виробництво	гірничо-збагачувальні підприємства	Коефіцієнт структури товарної продукції за ступенем переробки сировини	0,3	0,4
		Вихід концентрату, %	0,2	
		Рівень відповідності якості ЗРП вимогам ринку, коеф.	0,4	
		Рівень відповідності фактичної енергомісткості 1 т концентрату нормативній, коеф.	0,1	
	металургійні підприємства	Коефіцієнт структури товарної продукції за ступенем переробки сировини	0,5	0,4
		Частка прокату в загальному обсязі товарної продукції, % (за грошовим виміром)	0,3	
Рівень відповідності фактичної енергомісткості 1 т сталі нормативній, коеф.		0,2		
Збут	Коефіцієнт співвідношення обсягів реалізованої і товарної продукції, коеф.	0,3	0,3	
	Коефіцієнт співвідношення рентабельності реалізації продукції підприємства та її середньоринкового світового значення, коеф.	0,5		
	Темп приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту витрат на збут, коеф.	0,2		
Логістика	Коефіцієнт співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції до темпів приросту внутрішньокмбінатських витрат на транспортування сировини	0,4	0,1	
	Частка втрат матеріально-сировинних ресурсів у процесах внутрішньокмбінатського транспортування, %	0,6		
Фінанси	Коефіцієнт співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів зростання активів підприємства	0,24	0,2	
	Коефіцієнт співвідношення темпів приросту чистого доходу і темпів приросту повної собівартості продукції	0,29		
	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	0,14		
	Коефіцієнт автономії	0,19		
	Коефіцієнт поточної ліквідності	0,10		
	Коефіцієнт перманентного капіталу	0,05		

Таблиця 2

**Значення пріоритетності показників потенціалу забезпечення адаптивності
гірничо-металургійних підприємств за рівнем їхньої вагомості**

Складова		Показник	Коефіцієнт вагомості	
			показника	аналітичної проекції
Мінерально-сировинна	ГЗК	Вміст заліза в руді, %	0,6	0,1
		Коефіцієнт розкриття, коеф.	0,4	
	Металургійні підприємства	Рівень металургійної цінності доменної шихти, коеф.	0,6	
		Вміст брухту в шихті для виробництва сталі, %	0,4	

Складова		Показник	Коефіцієнт вагомості	
			показника	аналітичної проєкції
Технічна		Коефіцієнт придатності активної частини основних засобів	0,3	0,3
		Частка устаткування, що відповідає світовим аналогам, %	0,4	
		Середній термін експлуатації устаткування, років	0,1	
		Коефіцієнт співвідношення витрат на придбання нового устаткування до витрат на його ремонти та модернізацію, коеф.	0,2	
Технологічна	ГЗК	Втрати заліза у відходах збагачення, %	0,4	0,4
		Вміст заліза у концентраті, %	0,3	
		Рівень відповідності нормативної енергомосткості 1 т концентрату світовим стандартам, коеф.	0,2	
		Частка витрат на науково-дослідні роботи в загальній структурі капітальних витрат, %	0,1	
	Металургійні підприємства	Рівень відповідності питомих витрат чавуну на виробництво 1 т прокату світовим стандартам, %	0,3	
		Частка безперервної розливки сталі в загальному обсязі, %	0,4	
		Рівень відповідності нормативної енергомосткості 1 т сталі світовим стандартам, коеф.	0,2	
		Частка витрат на науково-дослідні роботи в загальній структурі капітальних витрат, %	0,1	
Інтелектуальна		Коефіцієнт співвідношення темпів приросту чистого доходу і темпів приросту адміністративних витрат, коеф.	0,2	0,2
		Рівень диверсифікації експорту, коеф.	0,5	
		Інвестиції в розвиток персоналу, у % від загального їхнього обсягу	0,3	

Попри позитивні тенденції відновлення показників діяльності вітчизняними гірничо-металургійними підприємствами післякризових явищ 2008–2009 рр., 2015 року ситуація кардинально змінилася внаслідок як зовнішніх, так і внутрішніх макроекономічних факторів. До перших варто віднести несприятливу кон'юнктуру світового ринку, яка характеризувалася скороченням попиту на сталь за стрімкого нарощення експорту з Китаю та уповільнення темпів економічного зростання провідних країн. Профіцит ЗРП на світовому ринку 2015-го позначився на рекордному зниженні її цінних параметрів. Серед внутрішніх чинників найбільш вагомими стали військові дії на Донбасі, унаслідок яких було порушено постачання сировинних ресурсів, а окремі підприємства взагалі були відірвані від виробничого ланцюга. За даними Державної служби статистики, зменшення виплавки сталі (без напівфабрикатів, отриманих безперервним литтям) становило 2015

року 11 % (до 11,24 млн т), виробництва прокату чорних металів — на 17 % (до 11,945 млн т), виплавки чавуну — на 12 % (до 21,86 млн т), випуску неагломерованих концентратів — на 2 % (до 66,81 млн т), а агломерату та обкотишів — на 8 % (до 55,29 млн т). Скорочення внутрішнього попиту в той період частково нівелювалося нарощенням експорту залізорудної та металопродукції в натуральному вимірі при скороченні обсягів експортної виручки внаслідок зниження її цінних параметрів.

За висновками експертів, криза на світовому ринку металопродукції 2015 року була найважчою за останні 20 років унаслідок її глобального надвиробництва, заповнення світового ринку дешевим металом китайських виробників, падінням цін на металопродукцію до найнижчого за останні роки рівня, девальвацією в багатьох країнах. Неочікуваним стало стрімке відновлення попиту на сталь 2016 року, драйвером якого виступив Китай. А вже наприкінці 2017-го ціни

на металопрокат вийшли на докризовий рівень 2013—2014 рр., що дозволяє охарактеризувати 2016—2017 роки як період зростання ринку, який супроводжується широкомасштабним нарощенням споживання як у розвинених країнах, так і у країнах, що розвиваються. Відновлення світового попиту з боку металургійних підприємств створило передумови на нарощення обсягу ЗРП, хоча вітчизняні ГЗК на цей світовий

тренд зреагували надто повільно. Унаслідок цього 2016 року обсяги виробництва продукції на них ще мали негативну динаміку.

Скорочення в той період експорту ЗРП визначалося навмисним зменшенням поставок продукції за низькими цінами на віддалений ринок Китаю (-9,6 млн т), які частково було нівельовано за рахунок нових регіонів: Сербії та Японії.

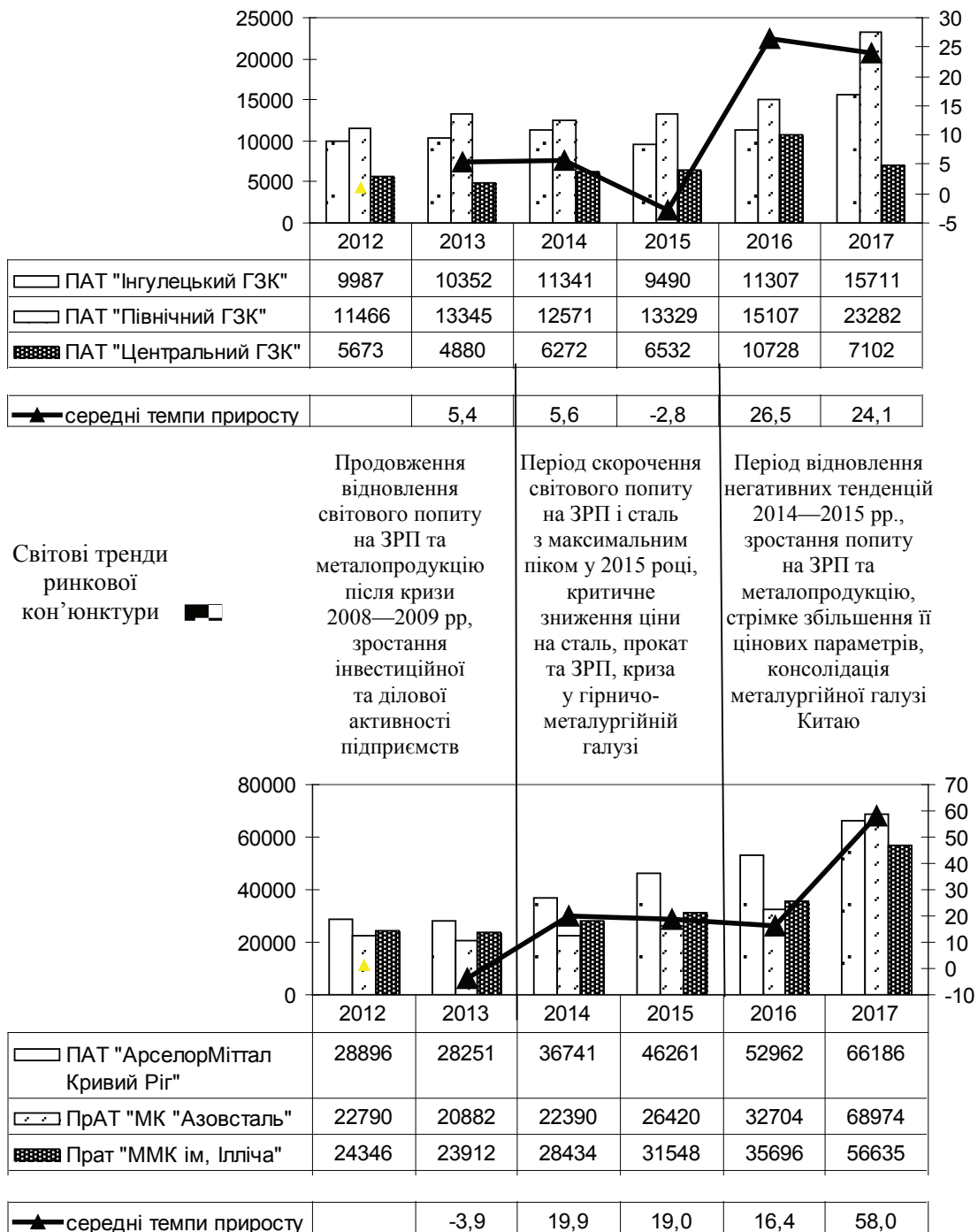

Рис. 1. Чистий дохід від реалізації продукції гірничо-металургійними підприємствами у 2012—2017 рр., млн грн

Примітка. Сформовано автором.

На фоні зростання світового попиту 2017 року обсяг виробництва металопрокату на вітчизняних підприємствах у той період становив лише 86 % від рівня 2016-го, а частка його експорту скоротилася з 82,4 до 79,1 % (14,59 млн т). З одного боку, на ці показники значний вплив мала втрата металургійних комбінатів, розташованих на непідконтрольній території, з другого — обмеженість можливостей своєчасного реагування на позитивні тенденції ринкової кон'юнктури. Традиційними зарубіжними ринками збуту вітчизняної металопродукції залишаються країни ЄС (32,3 % експорту), Близького Сходу (14,3 %), Туреччина (14 %) та інші європейські країни.

До вибірки досліджуваних підприємств обрано лідерів гірничо-металургійної галузі України: три гірничо-збагачувальні комбінати (ПАТ «Інгулецький ГЗК», ПАТ «Північний ГЗК», ПАТ «Центральний ГЗК»), які входять до складу вертикально-інтегрованого холдингу «Метінвест», і три найпотужніші металургійні підприємства (ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПрАТ «МК «Азовсталь», ПрАТ «ММК імені Ілліча»), з яких два останні — металургійний дивізіон «Метінвесту». Динаміку обсягу доходу від реалізації продукції у 2012–2017 рр. представлено на *рис. 1*.

Статистичні дані щодо динаміки чистого доходу від реалізації продукції підприємств досліджуваної вибірки не в повному обсязі корелюють зі світовими трендами ринку ЗРП. Пояснення цього лежить не у площині виважених попередніх управлінських рішень, а визначається певною ситуативністю. Так, відносно повільні темпи скорочення попиту в Китаї, який на

сьогодні є основним, але не перспективним ринком збуту вітчизняної ЗРП, дозволили забезпечити мінімальне скорочення чистого доходу досліджуваних ГЗК у кризовий 2015 рік (-2,8 %). Однак максимальне зростання ціни на ЗРП 2017 року не дозволило наблизитися до світових лідерів за темпами приросту цього показника. Невідповідність динаміки вибірки металургійних підприємств макроекономічним змінам зумовлена тим, що деякі підприємства опинилися на окупованій території, а це спровокувало зменшення доходу галузі та скорочення частки експорту (до 23 % у 2017 р.).

Натомість зростання масштабів діяльності досліджуваних металургійних підприємств має позитивний тренд, який відповідає зростанню світового попиту на сталь і прокат.

Оцінюючи фінансові результати діяльності гірничо-металургійних підприємств, доцільно зазначити, що в умовах майже незмінних обсягів реалізації продукції операційний прибуток залежить, перш за все, від ринкових коливань ціни і продукцію та її собівартості (*рис. 2*).

У численних публікаціях акцентується увага, що зростання собівартості продукції досліджуваних підприємств зумовлене тиском з боку природних монополій: зростання цін на природний газ, тарифів на електроенергію і залізничних тарифів. Деталізація статичних даних дозволяє стверджувати, що, зазвичай, динаміка операційних витрат визначається саме підконтрольними менеджментові гірничо-металургійних підприємств факторами: перевищенням нормативних витрат енергоресурсів, зростанням витрат сировини у процесах її транспортування та ін.

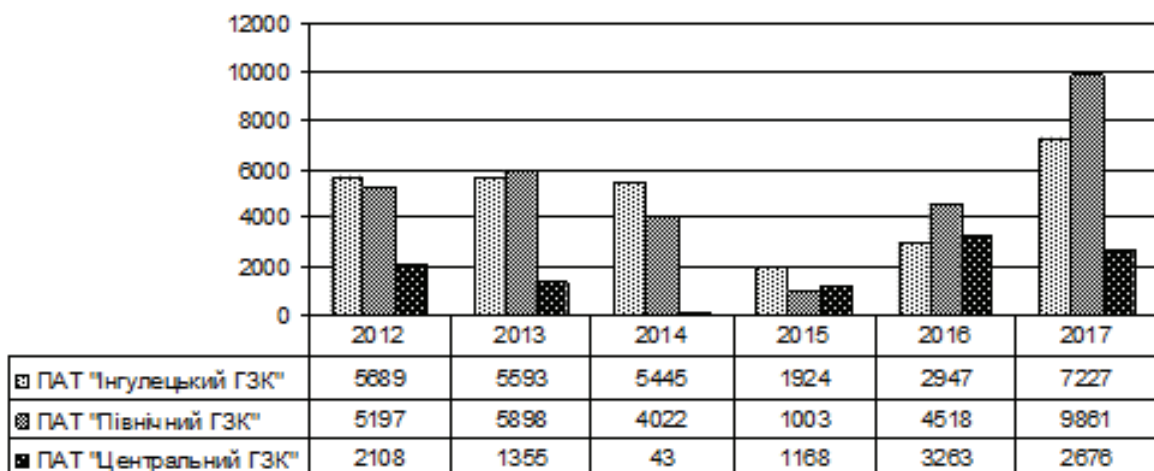

Рис. 2 (початок)

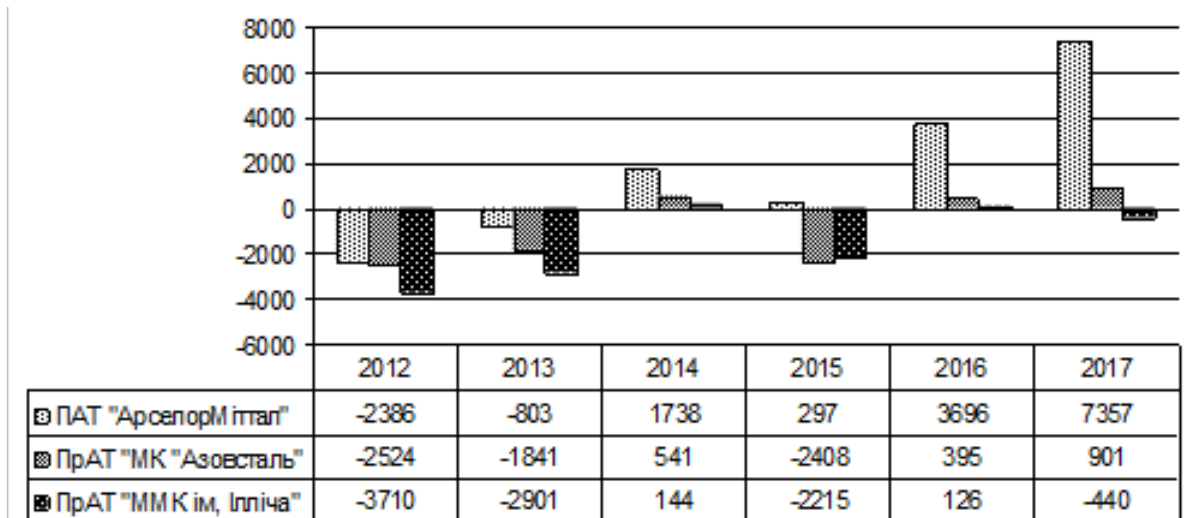

Рис. 2 (закінчення). Операційний прибуток гірничо-металургійних підприємств у 2012—2017 рр., млн грн

Примітка. Розраховано автором.

Динаміка показників фінансового стану досліджуваних підприємств свідчить про тенденцію збільшення дефіциту власного капіталу, що зумовлено зростання частки змінного — поточних зобов'язань (табл. 3). Унаслідок цього

коефіцієнт перманентного капіталу, який є джерелом фінансування широкомасштабних інноваційних проектів техніко-технологічної бази підприємств, не відповідає нормативним значенням.

Таблиця 3

Показники фінансового стану гірничо-металургійних підприємств

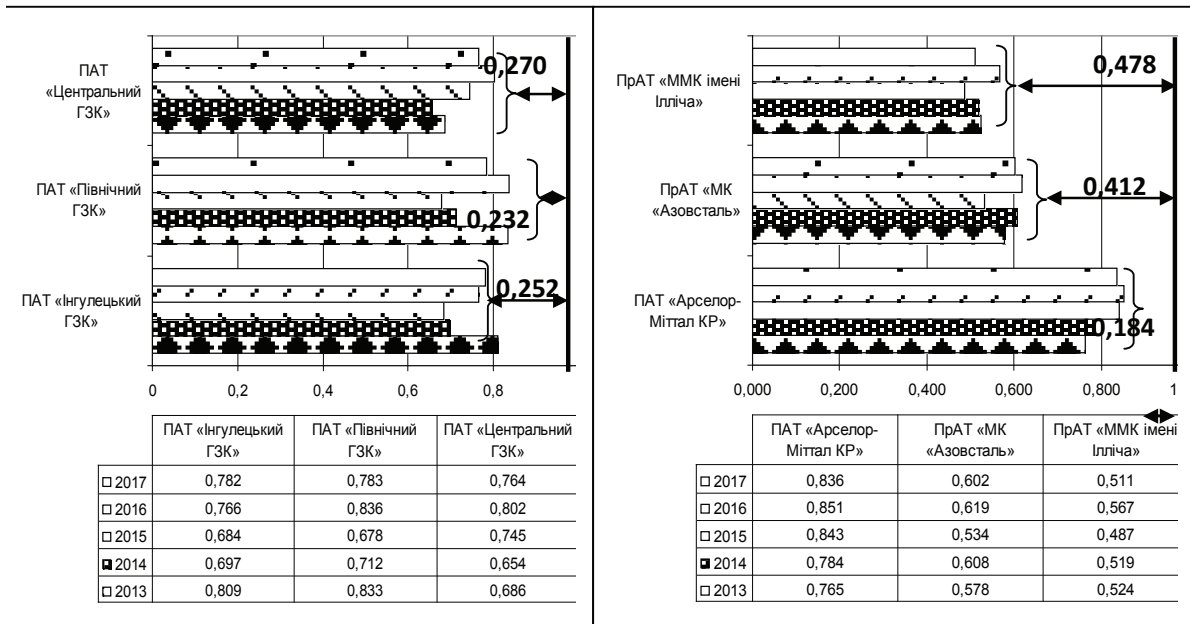
Підприємство	Рік					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Коефіцієнт автономії						
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	0,54	0,71	0,38	0,26	0,22	0,29
ПАТ «Північний ГЗК»	0,53	0,73	0,72	0,81	0,79	0,50
ПАТ «Центральний ГЗК»	0,45	0,86	0,84	0,84	0,48	0,50
ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	0,78	0,77	0,76	0,74	0,74	0,73
ПрАТ «МК «Азовсталь»	0,52	0,49	0,53	0,52	0,49	0,34
ПрАТ «ММК імені Ілліча»	0,50	0,42	0,54	0,53	0,49	0,38
Коефіцієнт перманентного капіталу						
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	0,67	0,78	0,49	0,29	0,25	0,34
ПАТ «Північний ГЗК»	0,67	0,89	0,82	0,87	0,85	0,55
ПАТ «Центральний ГЗК»	0,50	0,93	0,91	0,90	0,54	0,56
ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	0,87	0,79	0,79	0,79	0,80	0,78
ПрАТ «МК «Азовсталь»	0,67	0,53	0,60	0,60	0,57	0,40
ПрАТ «ММК імені Ілліча»	0,58	0,53	0,68	0,66	0,62	0,48
Коефіцієнт поточної ліквідності						
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	1,60	3,16	1,07	0,96	0,78	1,08
ПАТ «Північний ГЗК»	1,23	4,14	2,59	3,14	3,19	1,36
ПАТ «Центральний ГЗК»	0,83	4,37	7,52	6,86	1,11	1,25
ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	2,17	2,04	1,76	1,76	1,95	1,99
ПрАТ «МК «Азовсталь»	1,61	1,05	1,08	1,03	1,11	1,03
ПрАТ «ММК імені Ілліча»	0,96	0,85	1,05	1,02	1,09	0,98

Підприємство	Рік					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами						
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	0,13	0,58	-0,14	-0,08	-0,34	0,01
ПАТ «Північний ГЗК»	-0,15	0,44	1,45	0,52	0,57	0,19
ПАТ «Центральний ГЗК»	-0,34	0,51	0,78	0,77	-0,02	0,09
ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	-0,07	-0,04	-0,01	0,08	0,23	0,30
ПрАТ «МК «Азовсталь»	0,10	-0,04	-0,10	-0,17	-0,07	-0,06
ПрАТ «ММК імені Ілліча»	-0,24	-0,42	-0,36	-0,34	-0,21	-0,22

Примітка. Розраховано автором.

Для всіх досліджуваних підприємств протягом досліджуваного періоду характерним є критично недостатній рівень фінансування оборотних коштів за рахунок власного капіталу.

Результати інтегрування показників економічного стану гірничо-металургійних підприємств за виокремленими проекціями наведено на рис. 3.

Умовні позначення: ↔ середнє за 2013—2017 рр. значення розриву між фактичними і нормативними показниками.

Рис. 3. Інтегровані показники економічного стану гірничо-металургійних підприємств у 2013—2017 рр.

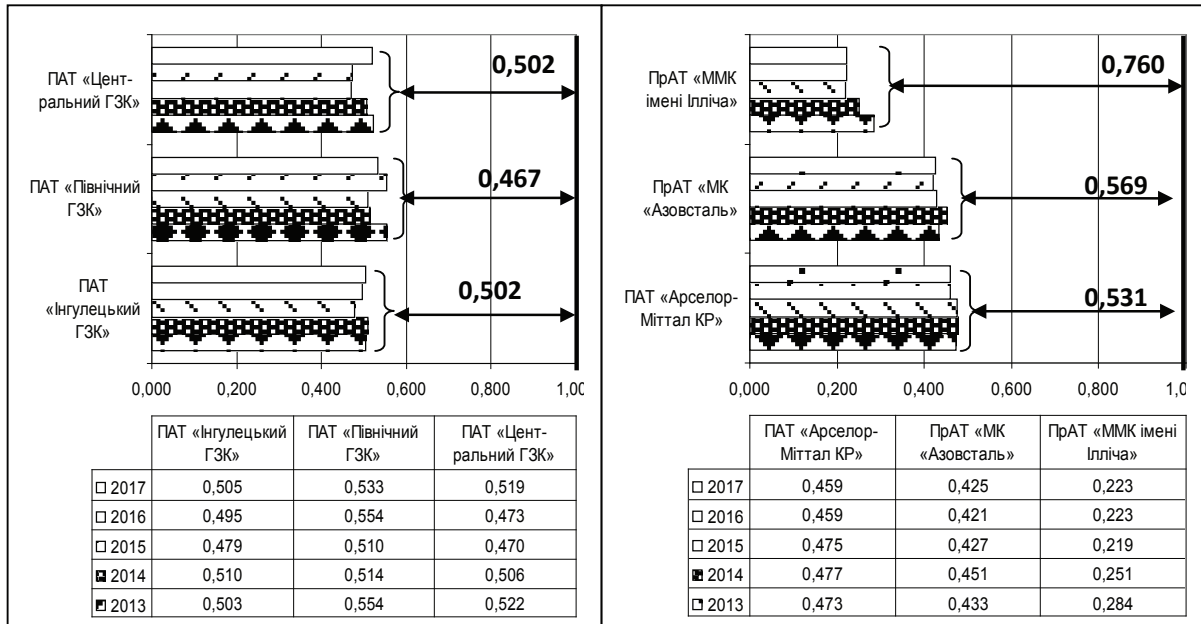
Примітка. Розраховано автором.

Оцінювання економічного стану гірничо-металургійних підприємств дозволяє відзначити, що їхні фактичні результати здебільшого зумовлені ситуативним реактивним реагуванням на зміни ринкової кон'юнктури і реалізацією заходів операційного характеру, які спрямовані на поточну оптимізацію діяльності за відсутності стратегічної орієнтації на забезпечення очікуваних результатів у довгостроковій перспективі.

Інтегровані показники потенціалу досліджуваних підприємств (рис. 4) дозволяють говорити

про критичні ординарні розриви. Найвищий рівень потенціалу не відповідає поточним умовам ведення бізнесу. погоджуючись із висновками науковців стосовно значної тривалості експлуатації родовищ України, суттєвого поглиблення кар'єрів, складних гірничо-геологічних умов видобутку корисних копалин, природно низького вмісту заліза в руді, ми акцентуємо увагу на тому, що мінерально-сировинний потенціал визначає широкі можливості подальшої діяльності та розвитку ГЗК.

Умовні позначення: ↔ середнє за 2013—2017 рр. значення розриву між фактичними і нормативними показниками.

Рис. 4. Інтегровані показники потенціалу гірничо-металургійних підприємств

Примітка. Розраховано автором.

По-перше, варто відзначити високий рівень забезпеченості запасами залізних руд: Україна посідає друге місце у світі за цим показником (71,9 млрд т), їхня переважна частка сконцентрована саме на родовищах досліджуваних ГЗК. При цьому, володіючи 15 % світових запасів залізних руд, обсяг вітчизняного видобутку становить лише 3 % від світового.

По-друге, забезпечення очікуваних результатів діяльності ГЗК зумовлюється можливостями освоєння нових залізрудних горизонтів. Оскільки кількісно-якісні параметри залізних руд характеризуються високою мінливістю в межах різних ділянок, високий рівень геолого-розвідувальних робіт, реалізація заходів із перепланування процесів розробки родовищ, поєднання у процесі збагачення гірничої маси з різних робочих горизонтів дозволяє нівелювати природні фактори мінерально-сировинної бази. По-третє, варто також акцентувати увагу на наявності ресурсозберігальних технологій, які дозволяють комплексно і раціонально використовувати мінерально-сировинні ресурси і розширювати продуктивний портфель ГЗК супутньою продукцією.

Мінерально-сировинний потенціал металургійних підприємств, з огляду на специфіку їхнього виробництва, здебільшого визначається рівнем металургійної цінності доменної шихти і

вмістом брухту в шихті для виробництва сталі. При цьому варто зазначити, нарощення мінерально-сировинного потенціалу металургійних підприємств сприяє зменшенню витрат ресурсів у процесі виробництва, що дозволяє знизити залежність від цінових коливань металопродукції в періоді стагнації ринку.

На сьогодні апріорним є твердження, що здатності до забезпечення бажаних результатів гірничо-металургійних підприємств і мінімізація впливу некерованих чинників бізнес-середовища зумовлені їхнім технологічним потенціалом. Через дуже низьку результативність і повільне вирішення питань цілковитого й комплексного використання родовища корисних копалин країна втрачає значний обсяг природної сировини для виробництва продукції. Недосконалість схем розкриття родовищ, систем розробки, технологій збагачення руди призводить до значних втрат заліза і невідповідності нормативної енергоємності продукції світовим стандартам. За прогнозованими висновками спеціалістів, частка енерговитрат у формуванні виробничої собівартості залізрудного концентрату (обкотишів або агломерату) неодмінно зростатиме.

Показники технологічного потенціалу металургійних підприємств протягом досліджуваного періоду характеризуються стабільністю та відсутністю суттєвої позитивної динаміки.

Витрати на паливно-енергетичні ресурси у структурі собівартості металопрокату становлять до 50 %, тоді як у промислово розвинених країнах цей показник не більше ніж 20 %. У цілому, за оцінками експертів, енергомісткість української металургії на 30 % перевищує світові аналоги. Забезпечення рівня технологічності виробництва відповідно до світових вимог потребує адекватного розвитку технічної бази, яка, за оцінками науковців, характеризується такими даними: стовідсотковий рівень зносу є характерним для 54 % коксових батарей, 89 % доменних печей, 26 % конверторів, 90 % прокатних станів.

Наявний технологічний рівень виробництва унеможлиблює скорочення відходів металу протягом усього циклу отримання продукції: чавун — сталь — заготовки (напівфабрикати) — прокат, що призводить до невідповідності питомих витрат чавуну на виробництво 1 т прокату. Найбільші втрати на сьогодні характерні для процесів отримання напівфабрикатів у вигляді обрізів металу. Загальнови́знано, що розв'язання цієї проблеми забезпечується технологією безперервної розливки сталі. Попри те, що безперервна розливка сталі вже декілька десятків років не вважається інноваційною технологією у світі, у структурі загального обсягу виробництва частка сталі, отриманої безперервним литтям, на вітчизняних металургійних підприємствах коливається на сьогодні на рівні лише 20 %.

Протягом 2013—2017 рр. коефіцієнт придатності активної частини основних засобів на досліджуваних ГЗК не перевищував 50 %. Негативний тренд цей показник має і на металургійних підприємствах, сягаючи критичних значень на кінець 2017 року. Політика переоцінки вартості основних засобів, що застосовується на цих підприємствах, лише де-юре збільшує її, а де-факто частка устаткування, що відповідає світовим аналогам (МБЛЗ, устаткування для виплавки сталі, прокатні стани та ін.), становить менше ніж 50 %. Співвідношення витрат на придбання нового устаткування до витрат на ремонт і модернізацію наявного дозволяє зробити висновок про екстенсивний тип його відтворення. Як наслідок, якісний зріс стану основних засобів, оцінений на основі їх відповідності світовим аналогам, коливається на рівні лише 20 %.

Ситуативне реактивне реагування на зміну споживчого попиту призвело до втрати перспективних ринків збуту і, відповідно, зумовило низький рівень географічної диверсифікації

експорту як передумови розширення ринкової частки гірничо-металургійних підприємств. Управлінський пріоритет поточних результатів над стратегічними позиціями бізнесу унеможлиблює проактивне реагування на зміни ринкової кон'юнктури, а наявний потенціал гірничо-металургійних підприємств виправдовує себе виключно в умовах екстремально високих цін на продукцію. Розрив між діяльністю, спрямованою на забезпечення поточних результатів, та усвідомленням топ-менеджментом досліджуваних підприємств інноваційних можливостей розвитку формує екстраординарний розрив між вимогами і рівнем техніко-технологічного потенціалу. Цей розрив не дозволяє забезпечити масштабну оптимізацію витрат, раціональне використання сировини, зростання частки продукції з високим ступенем переробки та підвищення рівня її відповідності споживчим вимогам.

Висновки. Доведено доцільність ретроспективного оцінювання адаптації підприємства на основі результатного і ресурсного підходів. Перший підхід дозволяє проаналізувати попередні адаптивні реакції підприємства, які мають прояв у фактично досягнутих результатах; другий підхід — дає змогу оцінити адаптивність як здатність до забезпечення відповідності фактичних економічних результатів очікуваним. Аргументовано, що формалізацію синтезу різних результатів доцільно здійснювати на основі показника економічного стану, а адаптивності — на основі аналізу ресурсів і здатностей щодо їх використання, тобто потенціалу підприємства. Для забезпечення комплексності оцінювання і релевантності результатів економічний стан підприємства запропоновано оцінювати за традиційними аналітичними проєкціями: «Виробництво», «Логістика», «Збут», «Фінанси»; а потенціал — у розрізі його основних складових: мінерально-сировинний, технічний, технологічний, інтелектуальний.

Оцінювання економічного стану вибірки досліджуваних гірничо-металургійних підприємств дозволило зазначити, що результати їхньої діяльності є наслідком ситуативного реактивного реагування на зміну ринкової кон'юнктури, на яку вони, не зважаючи на ринкові позиції та масштаби діяльності, впливу не мають. Незначні девіації ординарних розривів між фактичними і бажаними результатами на досліджуваних ГЗК зумовлені уніфікованістю продукції та типовими технологічними схемами

видобутку і збагачення залізних руд. Диференційовані значення ординарних розривів на металургійних підприємствах, здебільшого, визначаються структурою продуктового портфеля за рівнем доданої вартості.

За результатами аналізу встановлено критично низький рівень потенціалу адаптивності вибірки досліджуваних підприємств, зумовлений, перш за все, низьким рівнем інноваційності тех-

нологічних процесів, високим ступенем зносу основних засобів та екстенсивним характером їх відтворення. Управлінська сфокусованість на досягненні поточних результатів діяльності та відсутність стратегічної орієнтації на забезпечення бажаних результатів у довгостроковій перспективі унеможливорює проактивне реагування на зміни зовнішнього середовища досліджуваних підприємств.

Список використаної літератури

1. Ячменева В. М. Формирование системы показателей оценки адаптивности экономической системы / В. М. Ячменева // Экономика и управление. — 2008. — № 1. — С. 60—67.
2. Оленева О. С. Адаптация текстильных предприятий к динамическим процессам рынка / О. С. Оленева, Д. В. Шитов // Технология текстильной промышленности. — 2008. — № 20 (307). — С. 8—10.
3. Казанцева С. М. Адаптивность организационной системы управления / С. М. Казанцева // Вестник ОГУ. — 2004. — № 12. — С. 107—111.
4. Отенко В. І. Місце економічної адаптивності підприємства у множині його властивостей / В. І. Отенко, О. М. Колодіна // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 3. — Т. 2. — С. 43—47.
5. Степанова Ю. Л. Результативність адаптації підприємства / Ю. Л. Степанова // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. — 2012. — № 24 (1). — С. 156—163.
6. Герасимова О. Л. Адаптація підприємства до змін у зовнішньому середовищі як засіб забезпечення його економічної безпеки / О. Л. Герасимова, М. В. Подоляну, А. В. Чачкова // Інфраструктура ринку: електронний науково-практичний журнал. — 2017. — Вип. 6. — С. 141—146.
7. Черняк Г. М. Адаптація до умов зовнішнього середовища як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства / Г. М. Черняк // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — Вип. 7. — Ч. 4. — С. 9—11.
8. Олійник Т. В. Аналітичний інструментарій управління адаптивністю підприємства / Т. В. Олійник // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. — 2012. — Вип. 31 (1). — С. 145—149. — (Серія «Економічні науки»).
9. Кононова І. В. Методичні аспекти оцінки адаптивності соціально-економічної системи / І. В. Кононова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2017. — Вип. 14. — Ч. 1. — С. 151—154.